

már elhisznek, és hogy hiszen műveletlen népek nem tudnak írni, olvasni, holott őseinknek már a keresztény kor előtt is saját, gyönyörűen fejlett írásuk volt: a rovásírás. Mondotta volt nekem, hogy Csodaszarvas-regénkről se gondoljam, hogy az csak amolyan költői, de naiv és valótlan rege, mert annak minden szava csak jelképezés, aminek értelmét azonban ma már senki sem tudja, és hogy annak máig fennmaradott alakja egy ősrégi nagyszerű egésznek csak utolsó maradványa.

Ő, Désy, mondotta volt nekem azt is, hogy a mi ősműveltségünk ezredévekkel régiebb az árja és sémita népek keletkezésénél is, valamint ő mondotta volt nekem azt is, ne hinném hogy ősvallásunk amolyan csak loáldozatokból és holmi babonákból álló barbár valami volt, amilyenek el-lenségeink és a tudatlanok mondják, tanítják és hiszik.

A magyar nyelvből is magyarázatot nekem akkor egyet-mást, amit azonban, még félig gyermekésszel, nem érttem és komolyan venni sem tudtam, később pedig az általa mondottakra visszaemlékezve, mindazt téves fejtegetéseknek tartottam, mert hiszen akkor még kevés nyelvismereteim voltak, és én is az *ázsiai nomádság* elmélete befolyása alatt állottam, abban hittem. Holott ma belátem, hogy habár Désy állításai részben tényleg tévesek; de mégis egy még ismeretlen de nagyszerű valóság derengései voltak, amelyet ő székely őseitől, atyáitól örökölt. Úgyszintén észrevettem, hogy hiszen többi állításai is mind egy a kereszténység elfogadása következtében feledésbe merült, de ott, az erdélyi havasok és erdőségek között, a világtól elszigetelve élő székely-magyaroknál homályos és az idegenek megvetése és kárhoytatása miatt csak titokban mégis még élő hagyomány részei. Mondotta volt nekem azt is, hogy őseink vallása erkölcsi alapjai a kereszténységnél sokkal fennköltebbek voltak. Akkor ezt alig hittem volt el neki, de később *A lelkiismeret aranytükre* című művem megírásakor Désy ez állítását már igazoltnak kellett belátnom.

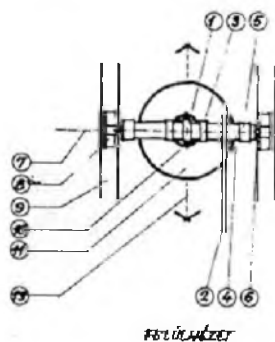
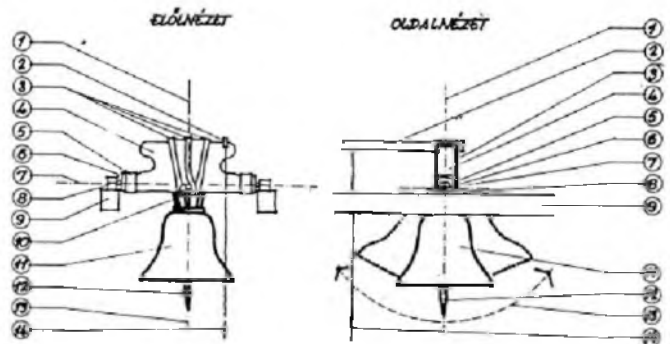
Désy halála után tanításait részben már feledni is kezdtem, részben pedig téveseknek tartottam, és művészként már inkább csak a magyar népművészet és a magyar ornamentika iránt kezdtem érdeklődni, utóbb, még mindig igen fiatalon megismerkedtem a szintén ősmagyar dolgokkal foglalkozó öreg Fáy Elekkel, és a vele folytatott beszélgetések nyomán ősműveltségünk és ősvallásunk iránt ismét mind lelkesebben kezdtem érdeklődni, úgyhogy 1907-ben beálltam katonának Erdélyben, a 2. számú huszárezredhez, hogy ott, mivel ezt anyagilag másképpen nem tehettem volna, három évig a magyar népet tanulmányozhassam. Miután egyszer Désyt említettem, Fáy meglepődten mondotta volt el, hogy hiszen Désy Ferencet ő is ismerte, sőt hogy ősműveltségünkről és ősvallásunkról szóló egész elmélete alapeszméit is tulajdonképpen az öreg Désytól kapta, és hogy ő az egészet csak továbbfejlesztette, jobban kidolgozta, bővítette, de természetesen kihagyva Désy nyilvánvaló tévedéseit. Mikor azután 1910-ben Fáy könyve is megjelent, és ő ennek egy példányát nekem is megküldötte, azt olvasgatva győződtem meg teljesen afelől, hogy úgy Désynek, mint neki is sok dologban mennyire igaza van. Mindaz tehát, amit elveszett művemben megírtam és itt most újból megírok, nem más, mint folytatása és továbbfejlesztése a Désy által megállapított elméletnek, amelynek alapjait ő a székely hagyományokból örökölte volt. (1958)

Kovács József FA HARANGLÁBAK ÉS HARANGTORNÝOK

A szerző évtizedeken át kutatta, rendszerezte a Magyarországon még álló fa haranglábakat. Nagy terjedelmű kéziratából készült az itt következő összefoglalás. A gyűjtőmunka területileg Szlovénia, Burgenland, Kárpátalja és a Felvidék országhatár-közeli, magyarlakta területeire is kiterjedt, de nem foglalkozik a Bánát, Erdély és a Partium szakirodalomban már alaposabban feldolgozott emlékényagával. Az alábbiakban először az általános bevezetőt, a következőkben pedig az egyes csoportokba sorolt emlékek részletes ismertetését közöljük.

A harang

A haranglábak és harangtornýok bemutatása előtt röviden ismertetem a harangot, amelynek működtetéséhez elengedhetetlenül szükséges a jó felüggesztést és mégis szabad mozgást biztosító stabil állvány. A harang anyaga hagyományosan bronz, de ismereteseek vasból öntött, újabban pedig alumínium-ötvözetű harangok is. A harangtestet formába öntéssel, egy darabban állítják elő, még ma is általában kisüzemi módszerrel. Falvastagsága változó; legvastagabb az alsó perem közelében, ahol a legnagyobb az igénybevétel, ahol a harangnyelv erős ütése érik. Hajdanán a vándor harangöntők a felállítás helyszínén készítették el a harangokat.

Harang és tartozékai:

1. Harangtest függőleges tengelye
2. Billentő-, könyökszár húzókar
3. Felerősítő kovácsoltvas bilincs
4. Keményfa tengely, lengőtengely
5. Kovácsoltvas pánt a fa tengely csapjának befogására
6. Vas forgótengely
7. A forgás tengelye
8. Tengelycsapot tartó persely
9. Tartógerenda
10. Felfüggesztő korona
11. Harangtest
12. Harangnyelv
13. Lengésirány, lengéssík
14. Harangkötél

A harang megszólaltatására a harangnyelv szolgál. Valamivel hosszabb, mint a harang magassága; lenyúlik a harang pereme alá. A harangnyelv felső végét régebben szíjjal rögzítették a harang tengelyéhez, ma már gyakoribb vaspánt. A harang a felette lévő lengőtengely segítségével billenthető. A tengely hagyományosan keményfából készül; nagyobb harang esetében több darabból ácsolják össze.

A harangok felfüggesztésére egybeöntött, négy vagy hatágú koronára emlékeztetőtartórész szolgál. Ezek az úgynevezett koronás vagy fűles harangok. Legtöbbjük értékes, védett műtárgy. A koronás harangot a korona nyílásaiba fűzött kovácsoltvas szalagpántok kötik szilárdan a felette lévő fatengelyhez.

Érdeemes röviden a harang történetére is visszapillantani. A kínai hagyomány azt tartja, hogy náluk az első harang a Krisztus előtti harmadik évezredben készült. A legrégebb ismert harang asszír eredetű; az időszámításunk előtti 8. századra datálható. A pápa 605-ben rendelte el a harangnak az istentiszteletkezédek kezdetének jelzésére való használatát. Ezidőtájt tehát már széles körben használták vallási célra. Bizáncban a harang csak a 800-as évek végére terjedt el. Feltételezhető, hogy a magyarság a XI. századi egyházi építkezéseknél már harangot is elhelyezett, legalábbis a jelesebb templomokban.

A harangok sok esetben egymagukban szolgálnak; ilyenkor a meghatározott hangszín nem követelmény. Ha több harang kerül egymás mellé, azokat össze kell hangolni.

Haranglábak

A néprajzi és a népi építészeti sajátosságokkal összefüggésben az állomány áttekintésekor első lépésként meg kell vizsgálni a hagyományt őrző jegyeket. Szerencsénkre a nagyobb részt még napjainkban is a hagyományos haranglábak képezik. Ezek az alkotások három csoportba sorolhatók: *lábak, tornyok és szilárd falazatra helyezett lábak*. Kisebb csoportot képeznek a nem hagyományos, de szokványos faszervezetek. A szokványos tartószerkezeteknél is kisebb számban vannak a sajátos, egymástól is jelentősen eltérő funkciójú és szerkezetű, újabkori építmények. Közülük elsőként a *harangállványok* említendők, mint a hagyományos-tól merőben eltérő építmények. A műemléki templomok mellett, azok helyreállításával összefüggésben keletkezett haranglábak gondosan megtervezett, korszerű szerkezetek. Kicsiny, de egyre bővülő csoport az emlékhelyi haranglábak. Valamely történelmi vagy kegyeleti helyen felállított, többnyire képzőművészeti alkotások.

A fentiekben a harangtartó szerkezeteket különböző, egzakt módon nem mérhető sajátosságok alapján csoportosítottuk. Annak érdekében, hogy egységes és teljeskörű rendszert alkothassunk a haranglábak összességéről, közös és összehasonlítható jellegzetességeket kell meghatároznunk. Ennek a célnak legjobban a legfontosabb szerkezeti elem, a harangot tartó főoszlopok száma szerinti osztályozás felel meg, akár kicsiny ágasról, akár nagy tornyról van szó. Tehát következetesen a legfontosabb építőelem, a közvetlenül a harangot hordó oszlopok számát vesszük az osztályozásnál figyelembe. Eszerint léteznek *egyoszlopos, kétoszlopos, háromszlopos, négyoszlopos* és kivételesen *nyolcoszlopos* haranglábak.

Ugyanezen kritériumok figyelembe vételével a harang-

tornyok lehetséges változatai: *négy-, öt-, hat-, nyolc-, kilenc-, tíz- és tizenkét* oszlopos.

Az alul falazott toronytörszre ültetett fa harangház a harangtartó oszlopok számát tekintve *négyoszlopos* és *nyolcoszlopos* változatban létezik. Ez a meghatározási módszer nem tesz különbséget érték vagy kor tekintetében, de alkalmas arra, hogy rajzok vagy irodalmi adatok alapján az elpusztult emlékeket is a rendszerbe illesszük.

Haranglábaink többsége, és harangtornyaink szinte mindegyike bonyolult ácsszerkezet; első pillantásra erdőnyi fa látható bennük. Más esetekben kívülről jóformán semmi sem látható a szerkezetből, mivel az oldalak és a tetők mindent eltakarnak. Olykor a ferde dúcok, támaszok, andrásrészek jóval nagyobb számban találhatók, mint a főtartók. A lényeg mégis a főoszlopok száma, mivel a többi szerkezet az oszlopok összeerősítésére, egymáshoz kapcsolására, gyámolítására és térbeli merevítésére összességében az állékonyság biztosítására illetve a csapadékvédelemre, valamint a burkolat formai kialakítására és díszítésére szolgál.

Az általános köznyelv haranglábaknak nevezi a kicsiny ágast és a magas harangtornyot is, bár az utóbbit gyakran tornyoknak hívják. Megítélésem szerint mindkét elnevezés elfogadható, hiszen adott környezetben mindenki egyazon épületre érti a megjelölést. Talán amiatt, hogy harangláb jóval több van, széles körben inkább ez az elnevezés használatos. Én is ezt a szót alkalmazom, amikor ezekről az építményekről átfogóan beszélek.

Visszatérve a főtartók száma szerinti osztályozásra, hangsúlyozni kell, hogy az oszlopszámra alapozott rendszer minden előforduló esetet magába foglal, ám egyes típusok csak néhány példányban, mások pedig tömegesen fordulnak elő. Van olyan objektum is, amely kategóriájában egyedülálló. Viszonylag alacsony az egy- illetve háromszlopos haranglábak száma, ám számtalan két- és négyoszlopos haranglábunk van sokféle variációban. Tömegesen a négyoszlopos terjedt el. Különleges, páratlan darab a felvidéki *Kisszeren* található nyolcoszlopos, sajátosan sudaras tömegével. Harangtornyaink esetében is hasonló a helyzet, mivel az öt-, hat-, nyolc- és tízoszlopos csoportban csak egyetlen tudtam fellelni. Tipikusnak a kilencoszlopos tornyot tekinthető.

A harangtartó oszlopok általában, de nem kizárólag függőleges helyzetűek. A természetes növési ágasként gyakran elhajlóak, elágazásuk aszimmetrikus. Ritkábban a kétoszlopos lábak, gyakrabban a négyoszloposak oszlopai a függőleges tengely irányába felfelé haladva bedőlnek, néha igen erősen sudarasodnak. A szélső oszlopok harangtornyoknál is lehetnek függőlegesek vagy terpesztett állásúak. A Felvidéken különösen szép, erősen szétterülő oszlopállású tornyoszerkezeteket találhatunk. Ilyen a *cserényi* tizenkétoszlopos torny.

A haranglábak talajhoz rögzítésére kétféle megoldás terjedt el. Az ősi változat az ágas oszlopaként gyökeres élő fa alkalmazása. Irodalmi adatok több ilyen haranglábba utalnak. Szegényebb vidékeken, kis lélekszámú közösségek még gyümölcsfákat is használtak haranglábaként. Később a harangtartó oszlopokat egyszerűen a földbe ásták, bedöngölték és szükség szerint további megerősítést is alkalmaztak.

A tartóoszlopok és támszerkezetek alapozásának másik módja a talpgerenda. Ilyenkor a tartó vagy merevítősz-

kezet nem kerül a földre, az egész építményt hordozó talpgerendák is a terepszint fölé emelkedő szilárd alapokra fekszenek, hogy ne korhadjanak el. Az oszlop alsó végét csatlózással kötik a talphoz. Ilyenkor szükség van a főoszlop ferde irányú megtámasztására, elsősorban lengésirányban, de legtöbbször oldalirányban is. A támaszok legtöbbször oldalirányban is. A támaszok legtöbbször oldalirányban is. A támaszok legtöbbször oldalirányban is. A támaszok legtöbbször oldalirányban is.

Hogy ezeket az oldalsó, ferde helyzetű támeleket a csapadéktól megvédjék, a magas támaszokra védőtetőt helyeztek. Ez először a támaszok felső végénél jelent meg, később lenyúlt a talajszintig, védve a talpgerendázatot is.

A *támasztetős*, keskenyebb tetősávú sátor-tetős megoldás legegyszerűbb módjára példa a *Lentiben* volt egyoszlopos ágas harangláb, amelynél a támaszok nem lengésirányban, hanem átlósan helyezkedtek el. Napjainkban ilyen, vagy hasonló kialakítású álló harangláb már nem ismeretes. Kétoszlopos haranglábak esetében a lengésirányú páros támaszok külső síkját végigdeszkázták. A tetőháromszög alatt kialakult, de mindkét oldalon nyitott tér adott kis védettséget a szerkezeteknek és a harangozónak (*Máriaújfalu*). Ebből a földig lenyúló nyeregtetőből fejlődött tovább a harangozóhely körben zárt térré, amikor a támaszok külső oldalát függőleges síkban is bedeszkázták. Ahol a kétoszlopos lábat oldalirányban rögzítő támaszok külső, ferde síkját befedték, az előbbinél nagyobb méretű, hatoldalú gúla alakú harangozóter keletkezett (*Lukácsháza*). A földig lenyúló tetejű haranglábát *hosszúszoknyásnak*, vagy *mélyszoknyásnak* is nevezhetjük. Kettőnél nagyobb oszlopszámú támasztetős lábról nincs tudomásom.

A harangot és tartozékait minden haranglábban önálló tető védi. A rendszerint laposabb síkú süvegtető fontos szerepet játszik a hang irányításában, szétterítésében is.

Néhány harangláb a harang alatt, de az emberi fejmagasság felett keskeny tetőt is kapott, amely süvegtetőnél nagyobb védelmet nyújt a szerkezetnek. Ezeket a kis közbelső tetőket, amelyeket nem tartanak külön oszlopok, a harangláb *kötényének*; az ilyen szerkezeteket *kötényes haranglábaknak* nevezzük.

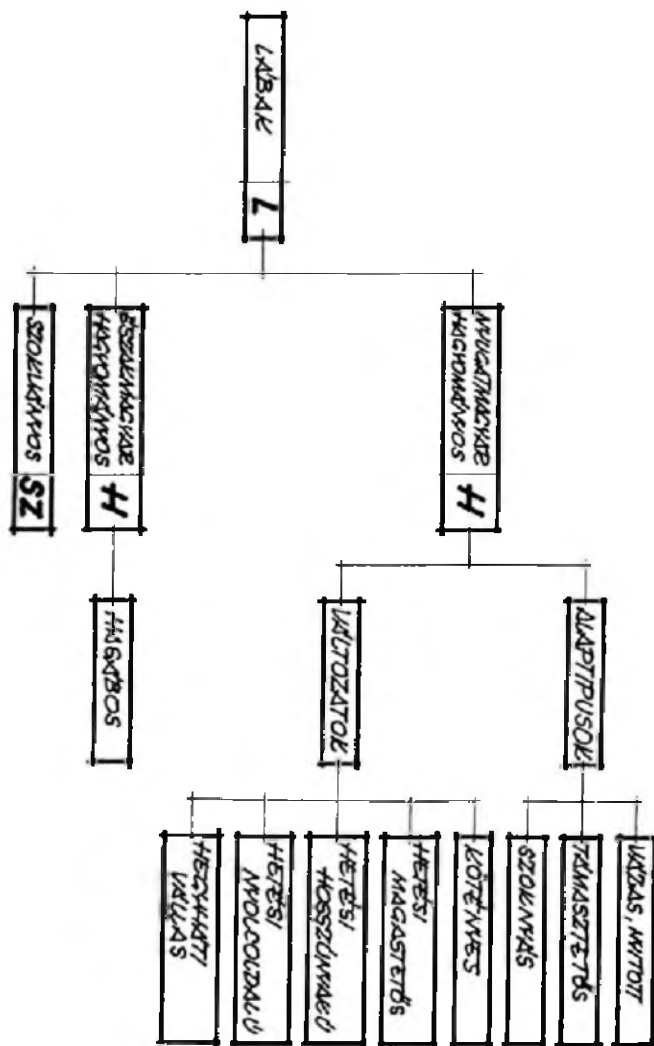
Valószínűleg ez az eredetük a napjainkig fennmaradt hagyományos formájú, úgynevezett *szoknyás* haranglábaknak. Néhány egyoszlopos, földre ázott darabtól (*Kercaszomor*) a négyoszloposig tartó haranglábak esetében (*Zalacséb, Felsőszenterzsébet, Náprádfa, Nemesnép*), sőt nagy harangtornyaink legtöbbször is a legfelső tető alatt az egész talpgerenda-rendszert felülről borító, önálló oszlopokkal alátámasztott alsó védőtető készült, amely alatt tartózkodni lehetett. Ezeknél a szoknya erese magasan van, s ezért lehet őket *magasszoknyásoknak*, vagy *rövidszoknyásoknak* hívni. A szoknyás haranglábakra is az oszlopok száma a legjellemzőbb, így a következő variációk lehetségesek: az *egyszlopos* mindig ágasfás, az ágak között a haranggal. A *kétoszloposnál* a harang mindig a két oszlop között függ, még akkor is, ha két harang kerül egymás fölé. A *háromszloposok* oszlopai mindig egy síkban állnak, rendszerint eltérő oszlopközszel, s a köztük függő két, eltérő méretű harang is egymás mellé, a két oszlopközbe kerül. A *négyoszloposok* főtartói alaprajzilag egy négyzet sarkainál helyezkednek el.

A szoknyás harangláb lehet oldalt teljesen nyitott, ez a *vázás* típus (*Nemesnép*). Ha félmagasságú deszka- vagy lé-

kerítés övezi (*Bárszentmihályfa*), vagy teljesen zárt, (*Böde, Kustány*), akkor *házas*.

A négyoszlopos, talpas, szoknyás haranglábakkal meg-egyező formájúak, strukturálisan mégis igen eltérő változatot képeznek azok az építmények, amelyek harangtartó oszlopai nem a talpgerendákra, hanem a szoknyatető felső koszorúkra fektetett tartógerendákra támaszkodnak. Ezeket *vállas* haranglábaknak nevezhetjük. (*Egyházashollós, Csejke*) A szoknyarész a vállas haranglábaknál mindig négy-nél több oszlopból készül. A szoknyatető feletti harangház lehet oldalt nyitott, másutt részben vagy teljesen zárt.

A négyoszlopos, szoknyás haranglábak szoknyatető feletti függőleges oldalait sok esetben részben vagy teljes egészében bedeszkázták. Az építmény hatásában vaskosabbá, zártabbá vált, de minden esetben maradt megfelelő számú és méretű hangvető nyílás (*Molnászeceőd*). Kedvelt, barokkos megoldás a harangház oldalainak részbeni vagy teljes berácsozása kettős, ferde irányú lécezéssel (*Kútfej*). Sajátos forma a feltűnően magas, nyúlánk harangház (*Kerkaiújfalu*). Van harangláb, melynek ferde támaszai teljesen nyitottak, de felül a harangháza zárt, így a néhézkes harangház tömege uralja az építményt (*Lentiszombathely*).

A haranglábakat összefoglaló ábra bemutatja a jellemző földrajzi tájegységek, illetve etnikai csoportok szerint kialakult alaptípusokat, és a sajátos, kistípi változatokat.

Két- vagy háromszlopos harangláb esetében a tetőszerkezethez toldott szerkezettel történt a zárt harangház kialakítása (*Pajzsszeg, Lentiszombathely*). Mivel kevés ilyen megoldás létezik, e változatok annál becsesebbek.

Nagyobb létszámú, külön családot alkotnak a függőleges falú haranglábak, melyeket *hasábosnak* is nevezhetünk. Rendszerint négy sarokszloppal rendelkeznek, sátoztetejük sok esetben egészen lapos, de formája mindig gúla alakú. Egy részüknél az oszlopok földbe ásoztak (*Váraszó*), mások talpgerendások (*Felsőgagy*). Vannak közöttük oldalt nyitottak, részben zártak, néhányuk pedig teljesen körbezárt. Általánosan előfordulnak határainkon túl is; legkedveltebbek az északi, és főként északkeleti vidékeken. Több harang esetén azok mindig egymás mellett, azonos magasságban helyezkednek el. Ha a földbe ásozott oszlopok alsó végei elkorhadnak és meggyengülnek, azokat keményfa oszlopgyámmal, mostanában előregyártott vasbeton támelemekkel vagy idomvas-toldalékkal erősítik meg.

Harangtoronyok

A köznyelvi használatban a fa harangláb és a fa harangtorony megkülönböztetése bizonytalan. Létezik kisebb méretű, alacsonyabb torony, de torony formájú harangláb is, ezért meg kell határozni e két építményfajta közti konkrét, műszaki különbségeket. Valójában nyelvünk, az etimológia, a műszaki tudományok, az etnográfia, illetve az építészetelmélet sem adtak eddig erre a kérdésre határozott, egyértelmű választ. Olyan funkcionális és szerkezeti jellemzőket kell találni, amelyek minden esetben megbízható megkülönböztetést adnak. Ilyen építészeti alkotóelem a belső, beépített lépcső, ami haranglábaknál sohasem készült, a harangtoronyoknak azonban elmaradhatatlan alkotóeleme. A harangházi padlószint is minden toronynak tartozéka, bár később néhol eltávolították (*Nagyszekeres*). Ezt a felfogást erősíti meg az őrségi *Nemesnépen* álló harangláb, amely az egész Dunántúlon a leghatalmasabb: 10,5 méter magasságú. Nincs azonban beépített lépcsője; a harangháznak nincs padlózata, a harangház feltűnően kis méretű, a szoknya ereze pedig nagyon alacsony. Nem kérdéses, hogy a haranglábak családjába tartozik. Hasonló kritériumok alapján ellenpéldaként hozható fel a nyírségi *Piricsén* álló harangláb, amely kis méretben ugyan, de külsőre hasonlatos a környék nagy harangtoronyaihoz, de mégsem torony, mert nincs belső lépcsője és harangházi padozata.

Négyoszlopos harangtorony mindössze hat ismeretes.

Ötoszlopos harangtorony csak a volt Nógrád vármegyei *Ipolybalogon* áll. Négy, sarkon álló főoszlopa között, az építmény középpontjában áll az ötödik, a *vezérfa* vagy *császárfá*. A talpgerendákon nyugvó, magas szoknyával rendelkező, oldalt teljesen zárt torony komor hatású. Jellegzetesen palóc építmény. *Hatoszlopos* a *Csarodán* álló kisebb torony, melynek sajátos oszlopkiosztása van. A négyzetes alaprajzú harangházban éppen a lengésirányra merőlegesen három pár főoszlop található. Császárfája – akárcsak *Szabolcsbáka nyolcoszlopos*, magas tornyának – nincs.

A harangtoronyok hatvan százaléka kilenc főoszloppal épült. Ezek hazánk legnagyobb harangtoronyai, igazi remekművek; legtöbbjük több száz éves műemlék. Általános jellemzőjük, hogy talpgerenda-rácsokon állnak, és szoknyások. Négy sarok-, és négy közbenső főoszlopu van, s az

építmény függőleges tengelyében császárfá áll. Két, jelentősen eltérő változatot különböztetünk meg, ezek etnikai és földrajzi helyzete is különböző.

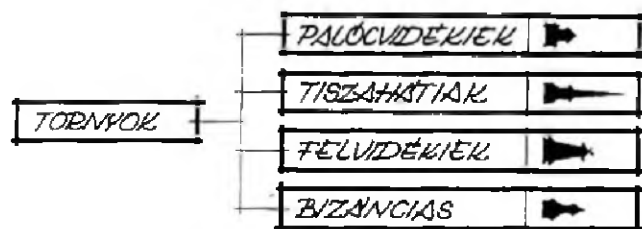
A Palócföldön valószínűleg eredetileg is kevés volt a Nógrád-Heves vidéki típusból, amelyből napjainkra mindössze három építmény maradt. Jellegzetessége a tömör, zárt forma. A harangház és a toronytörzs viszonylag széles és rövid, lezárása mindig lapos, alacsony süvegű (*Cered*).

A keleti formajelleget tükröző, Kelet-Magyarországon elterjedt nagyszámú torony alapjellegzetessége a vertikálitás, legkivált a magas, csúsesos zárósüvegek tekintetében. Ugyanakkor a magas süvegű tornyok annyira sokfélék, hogy kis túlzással azt állíthatjuk: ahány ház, annyiféle. Az eltérések, az egyes építmények egyéni jellegzetességei a részletmegoldásokban mutatkoznak, ám ezek sokszor karakteres és meghatározó formák.

Néhány torony kilenc főoszlopnál többel épült, ám ezek nem tipikusak, inkább sajátos, egyedi építmények. *Tízoszlopos Berzék* harangtorony, ahol a harangtartó oszlopok rövidek, és csak a harangházat képezik, mivel a hegyháti haranglábakhoz hasonlóan *vállas* szerkezetű.

A *tizenkét* főoszlopos tornyok jelentősen eltérnek egymástól, mind oszlopállásuk rendszerében, mind pedig építészeti megjelenésük tekintetében. A *Radostyánban* lévő torony alaprajza hatszög, szabályos hatoldalú a szoknya, a toronytörzs és a tetők mindegyike. Emellett telt hagyma formájú és pámatagos tetőidomai más tornyainktól kifejezetten elütő, keleti jellegűek. A tizenkét főoszlopból hat szinte egymáshoz érve a függőleges főtengely körül tömörül, míg a másik hat ezekkel szemben sugárirányban, a harangházi toronytörzs sarkainál áll. A másik két tizenkétoszlopos torony a Felvidéken található. Tömegképzésük és formai megjelenésük leginkább hasonlatos nagy hazai tornyainkhoz. A főoszlopok háromszor négyes derékszögű hálóban állnak, az alaprajzi befoglaló forma négyzetes. Jellegzetes, hogy a szélső oszlopok erősen sudaras, terpesztett állásúak. A Besztercebánya környéki *Cserény* különleges harangtorony zárja e sort. Ez a torony is négyzetes alaprajzú, és négyzetes hármasszerben elhelyezett tizenkét oszloppal készült. Formailag a felvidéki, erősen kúpos tömegképzés kitűnő példája. Sajátossága, hogy nem szoknyával, hanem kötényes megoldású alsó tetővel rendelkezik.

Harangtoronyaink elterjedési területük, illetve formai jellegzetességeik alapján négyfelé választhatók. Három csoport önálló tájegységekben, nagyobb régiókban keletkezett. Egy építményt sajátos, bizáncias formája miatt kell különválasztanunk.

A harangtoronyok csoportosítása földrajzi tájak, etnikai sajátosságok és megjelenési formák szerint.